

„HALANDÓ,
EZEKET MEGMONDJAD!”

MAGYAR NYELVŰ IMÁDSÁGOK
A XV–XVI. SZÁZADBÓL

Válogatta, és a szöveget gondozta
DÖMÖTÖR ADRIENNE
HAADER LEA

TINTA KÖNYVKIADÓ

Lektor
SZENTGYÖRGYI RUDOLF

ISBN 978 963 9902 91 6

© Dömötör Adrienne, Haader Lea
© Tinta Könyvkiadó

Kiadja a TINTA Könyvkiadó, Budapest
A kiadásért felel Kiss Gábor, a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Borítóterv, tipográfia: Temesi Viola

Minden jog fenntartva.
A jogtulajdonosok engedélye nélkül a mű
sem részleteiben, sem egészében semmilyen eljárással
nem reprodukálható.

BEVEZETÉS

A kötet imádságait a XV. század második felében és a XVI. század első harmadában kézírással keletkezett szövegekből válogattuk. Ezt a kort a „kódexek kora”-ként is szokás emlegetni, mivel a közel félszáz magyar nyelvű kódex vagy kódextöredék ebből az időszakból maradt fent. A magyar nyelvű írásbeliségnek ezen korai emlékei többnyire a latinul nem tudó apácák számára jöttek létre, hogy az anyanyelvi tolmácsolás a különböző műfajú vallásos szövegeket (zsoltárokat, bibliai részleteket, legendákat, példázatokat) számukra is átélhetővé tegye. Az imádságok e tekintetben természetesen kiemelkedő jelentőségűek; több kódex kifejezetten imádságoskönyvnek készült, vagy nagy részben tartalmaz imákat.

Az egyház központosított létformája miatt a korszak imakincse egész Európában viszonylag egységes: az itthon mondott imádságok párhuzamot mutatnak a német, francia stb. imakönyvekben fellelhetőekkel. Sok származik közülük a kor két híres imagyűjteményéből, a Sebastian Brant által Strassburgban 1498-ban megjelentetett *Hortulus animae*, illetőleg az 1489-ben Nicolaus Salicetus szerkesztette *Antidotarius animae* című latin nyelvű kötetekből. Összeállításunkban az ima műfaját azonban nem szigorú irodalomelméleti megközelítésben értelmeztük: imádságnak tekintettük az olyan szövegeket is, amelyek a vele tartalmilag rokon műfajokból származnak, hasonló képekkel, toposzokkal élnek, és imádságként mondhatók el – s bizonyára ilyen szándékkal másolták is be őket a kódexekbe. Így a közölt szövegek között vannak prózai vagy verses zsoltárfeldolgozások és himnuszfordítások is. Válogatásunkba néhány alkalommal párhuzamos szövegeket is felvettünk, főleg olyan esetekben, amikor ezt szövegezésbeli vagy nyelvi sajátosságok különösen indokoltá

tették. Egyúttal pedig azt is be akartuk mutatni, hogy a kódexekben ugyanazon szövegek több változatban, ügyetlenebb vagy jobb, olykor akár költői(bb) fordításban is megjelennek – attól is függően, milyen kézírathoz jutott hozzá az adott kolostor.

Az imádságok egyrészt előszóban hagyományozódtak tovább (l. erre Erdélyi Zsuzsanna többször is napvilágot látott gyűjteményét, a *Hegyet hágék, lőtőt lépék* című kötetet), másrészt kézírásos másolás útján terjedtek. Minél többször másoltak le egy-egy szöveget, annál több esélye volt – a másolók (scriptorok) által elkövetett hibák, félreértések miatt – a szövegromlásnak. A közölt imádságokban erre a jelenségre több példa is akad.

A kötet olvasója az imádságok tekintélyes részében – mai szemmel nézve – szokatlan hangállapotú szövegeket is talál: feltűnhet például az *e* hang megterheltsége az *ö*, illetve az *i/i* hangé az *ü/ű* ellenében. Ezek a jelenségek a másolt művek régiségéről tanúskodnak. A kódexek korában a magyar nyelv még csupán különféle nyelvjárásokban élt, nem volt egységes, normakövetésre sarkalló szabályrendszere. Az imákat közvetítő, másoló szerzetesek is a legkülönfélébb nyelvterületekről érkez(het)tek a kolostorokba, így azon sem lehet csodálkozni, hogy maguk a szövegek hangtani szempontból sokszor ugyancsak „következetlenek”: különböző nyelvjárások jelenségei elegyednek bennük. A mai olvasó számára szokatlan, esetleg megértési gondot okozó szóalakokat, ismeretlen szavakat, kihalt jelentéseket, tévesztéseket lábjegyzetben értelmeztük, de egy imán belül jelenségenként csak egyszer. Nyelvjárási hangtani indíttatású magyarázó jegyzetet azonban csak akkor csatoltunk a szavakhoz, ha azok egyébként félreérthetők lennének.

Szövegközlésünk alapelve, hogy az anyag nyelvi állapotán ne változtassunk, megőrizzük a szövegek korabeli sajátosságait, nyelvjárási jelenségeit, sőt a lejegyzés ellentmondásait se javítsuk. Mindössze néhány egészen nyilvánvaló elírást korrigáltunk. Az átírásban tehát az egykori hangállapot lehető leghívebb vissza-

adására törekedtünk – mai helyesírással. Az ómagyar hangjelölés korabeli sajátosságai miatt azonban – egy betű több hangot is jelelhetett, illetőleg egy hang több betűvel is kifejeződhetett – ezen a téren teljes bizonyosságot lehetetlen elérni. A kétséges esetekben nyelvtörténeti és etimológiai szótárak, történeti nyelvtanok és a korabeli szövegek analógiái alapján mérlegeltünk, és a legvalószínűbb megoldásokat választottuk.

Az imáknak a kezdősorok alapján adtunk címet mai köznyelvi formára átírva. Ez alatt következik – ahol célszerűnek látszott – a szöveg latin vagy magyar azonosítása. Egyes imádságokat azonban már a scriptorok elláttak címmel vagy valamilyen utasítással. Ezeket az imák fölött dőlt betűvel szedve közöljük. A kor szokása, hogy a különösen kedvelt imádságokat valamilyen fontos egyházi személynek, például Szent Ágostonnak, Szent Bernátnak, Szent Bonaventurának tulajdonítják. Ezeket a részleteket is meghagytuk, annak ellenére, hogy az effajta tulajdonítás általában nem állja meg a helyét. Nem közöltük viszont a „búcsú” elnyerésének időtartamára vonatkozó megjegyzéseket. Az adott szöveg leelőhelye, keletkezési ideje minden esetben az imák után található. A datálásban olykor két időpont is szerepel; ilyenkor az első a szöveg valószínű keletkezési korát, a második pedig a fennmaradt másolat idejét jelöli.

Az imádságok elrendezésében magyar és más nyelvű régebbi imakönyvek beosztásait igyekeztünk figyelembe venni. Az egyes egységeket – szintén a kódexekből vett – mottók vezetik be. Az utolsó fejezet darabjai, az óvó imák, az archaikus népi imádságokhoz közelítenek.

A kötet illusztrációit Magyarországon őrzött – a szövegek időkorának megfelelő – latin és magyar nyelvű kódexek képanyagából válogattuk.

Értékes tanácsaiért ezen a helyen mondunk köszönetet a kötet lektorának, Szentgyörgyi Rudolfnak.